

**7 Tercer sector cultural:
la dimensió educadora de
les organitzacions de cultura
popular i comunitària**

Nicolás Barbieri i Oriol Cendra

Introducció

Aquest capítol busca aproximar-se a la realitat de les entitats de tercer sector que promouen l'educació i la cultura popular i comunitària entre la població més jove. El primer que hem de fer, però, és definir l'àmbit del qual parlem. Si entenem que educar és «transmetre (a algú) coneixements, actituds, valors o formes de cultura» (DIEC), on situem la frontera entre educació i cultura?

D'una banda, el fet que els poders públics hagin situat educació i cultura en àmbits i lògiques administratives diferents ha generat metodologies, polítiques públiques i continguts estadístics diversos, i sovint divergents, que dificulten una visió integral.¹ De l'altra, no podem obviar que les entitats que promouen manifestacions de cultura popular i comunitària tenen, implícitament, una vessant formativa. Però cal analitzar particularment les que incorporen, de forma explícita, la intencionalitat educativa.

Així doncs, aquest capítol es dedica a les entitats de tercer sector cultural de Catalunya que intervenen sobre la realitat educativa de les persones d'entre 0 i 18 anys. Concretament, pel que fa a l'acompanyament d'aquests

.....
1. Per ampliar aquest tema, es pot consultar Carbó (2013).

infants i joves en l'entrada a una entitat, la participació específica en activitats formatives i la implicació activa en els espais de decisió de les organitzacions.

No ens dedicarem, doncs, a analitzar l'acció de les administracions públiques, sinó que ens concentrem en això que fan les entitats de tercer sector. Aquest volum dedica un capítol específic a la situació de les polítiques públiques. Això no significa que obviem la influència que tenen els governs sobre la configuració del tercer sector cultural i les seves entitats.

Però la definició de tercer sector cultural no és unívoca. S'acostuma a considerar que el tercer sector són les organitzacions amb personalitat jurídica, de titularitat privada, sense afany de lucre i amb una marcada participació voluntària. Tanmateix, si parlem d'activitat cultural educativa, aquesta definició resulta excessivament restrictiva. A Catalunya existeixen col·lectius i xarxes que no tenen personalitat jurídica, però que promouen de manera organitzada l'educació artística i cultural. D'altra banda, resulta contradictori que determinades cooperatives o empreses de l'àmbit de l'economia social no siguin considerades part del tercer sector cultural per la seva personalitat jurídica (Fina i Subirats, 2011; Barbieri *et al.*, 2012). Per tant, en aquest capítol entenem per tercer sector cultural el conjunt d'organitzacions privades (amb personalitat jurídica o sense) que no tinguin afany de lucre o els estatuts i les actuacions de les quals reconeixin la seva finalitat social, cultural i educativa. Específicament, ens referim a associacions, fundacions, cooperatives, clubs, determinades societats laborals, federacions, plataformes i xarxes,² tot i que també cal incloure-hi els ateneus, a la realitat dels quals aquest llibre dedica un capítol específic.

No és objecte d'aquest capítol abordar el debat sobre la definició de cultura popular i cultura comunitària. Som plenament conscients del caràcter

.....
 2. Som conscients també que, sota alguna d'aquestes personalitats jurídiques, organitzacions que formalment es consideraren part del tercer sector tenen com a objecte prioritari defensar interessos corporatius i d'aprofitament econòmic.

dinàmic d'aquests conceptes i les pràctiques vinculades. Existeixen moltes i molt diverses cultures populars i comunitàries, que no estan exemptes de reptes i fins i tot de contradiccions. Així doncs, pel que fa al concepte de cultura popular, adoptem la definició del Fòrum d'Educació i Cultura Popular (Juliano, 2018), que inclou les pràctiques tradicionals en totes les seves varietats, les seves actualitzacions i hi incorpora noves aportacions i pràctiques culturals participatives que siguin generades per persones o col·lectius i/o que subratllin la creació de vincles i teixit social, així com la transmissió de sabers i valors. Per la seva banda, amb relació al concepte de cultura comunitària, el grup de treball *Desbordes de la cultura* (2017) fa referència al conjunt de pràctiques que les comunitats són capaces de crear, mediar, produir i intercanviar de forma local i sostenible. En definitiva, entenem que els conceptes de cultura popular i cultura comunitària queden estretament vinculats al de drets culturals (Barbieri, 2018).

En termes metodològics, per escriure aquest capítol hem utilitzat fonts estadístiques oficials (ressenyades en la bibliografia), tot i que alhora hem constatat la manca de dades específiques sobre l'activitat cultural educativa de les entitats de tercer sector dirigides a infants i adolescents. També hem desenvolupat un qüestionari a organitzacions de segon i tercer nivell (federacions, coordinadores, etc.) i hem utilitzat dades de l'enquesta a famílies de Catalunya desenvolupada per a aquest volum. A més, hem pogut entrevistar un conjunt de persones coneixedores, de forma directa o indirecta, d'aquest àmbit.³ Finalment, hem desenvolupat un grup de contrast i debat amb persones expertes i/o que formen part d'organitzacions de tercer sector cultural.⁴

.....

3. En concret, membres d'entitats de cultura popular de segon i tercer nivell (federacions, confederacions), a més de Cristian Añó (projecte Polièdrica) i Núria Obiols (professora de la Universitat de Barcelona i autora de *l'Estudi de l'oferta educativa no formal en l'àmbit artístic a Catalunya*, CONCA).

4. Volem agrair molt especialment tant a les persones entrevistades com a les participants del grup de debat i contrast (en podeu consultar els noms en l'apartat específic d'aquest llibre.)

A partir d'aquí, el capítol s'estructura de la manera següent: en primer lloc, presentem una radiografia general del tercer sector cultural a Catalunya. En segon lloc, ens centrem en l'activitat cultural formativa de les entitats, particularment aquella activitat dirigida a la població més jove, amb un èmfasi en els efectes per a les desigualtats i l'equitat. Finalment, oferim unes conclusions sobre el coneixement detectat, així com unes recomanacions per al desenvolupament de polítiques públiques.

Radiografia del tercer sector cultural a Catalunya

En aquest apartat presentem tres grans elements que cal tenir presents per a una radiografia del sector. En primer lloc, un conjunt de dades genèriques sobre el sector associatiu català, i en concret l'àmbit cultural. En segon lloc, i focalitzant en l'objecte d'aquest capítol, identifiquem les lògiques generals d'acció educativa de les entitats culturals que treballen amb infants i adolescents. En tercer lloc, analitzem com s'articulen aquestes entitats.

Dades genèriques

El teixit associatiu català disposa d'entre 23.000 i 25.000 organitzacions no lucratives actives. El 85% estan configurades jurídicament com a associació sense finalitat de lucre, el 8% com a fundacions i el 4% com a cooperatives no lucratives. D'aquelles aproximadament 25.000 organitzacions, el 94% són organitzacions de base i el 6% són organitzacions de segon nivell o superior. Un 24% del total tenen la cultura com a àmbit principal d'actuació i un 13,5% (3.243 entitats) són de l'àmbit de l'anomenada cultura «popular i tradicional».

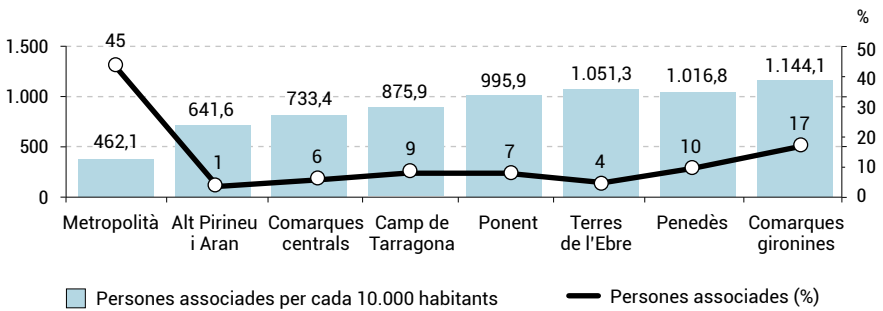
Focalitzem la mirada en aquest 13,5% per configurar el dibuix d'un conjunt d'organitzacions, que són:

- De petites dimensions i amb infraestructures senzilles: un 50,4 % de les entitats disposen d'un pressupost anual inferior a 5.000 euros i prop del 80 % tenen la seva seu en locals cedits.
- Que recorren a la subvenció però tenen una baixa dependència econòmica de les administracions públiques: prop del 70 % reben subvencions públiques, les quals representen el 20,5 % dels ingressos de les entitats.
- Un 72,7 % de les activitats que duen a terme disposen de la participació conjunta dels ens locals, la qual cosa fa pensar que tenen una certa dependència organitzativa (Recursos humans i administratius) del sector públic.

Ens trobem amb unes ràtios mitjanes de 4,4 entitats culturals i de 647,2 persones associades per cada 10.000 habitants (Gràfics 1 i 2), dades a partir de les quals podem establir una funció rellevant d'equilibri del fet associatiu amb relació a la densitat de població i la diferent morfologia dels territoris:⁵

GRÀFIC 1

Persones associades per cada 10.000 habitants i percentatge respecte el total

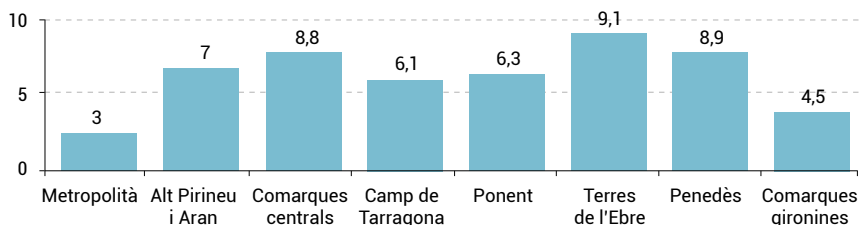

Font: BCF Consultors.

5. Per conèixer més en detall la situació del tercer sector cultural a Girona és interessant consultar l'estudi elaborat per la Càtedra Unesco de Polítiques Culturals i Cooperació (Baqué, Carbó i Francesch, 2016).

GRÀFIC 2

Entitats per cada 10.000 habitants

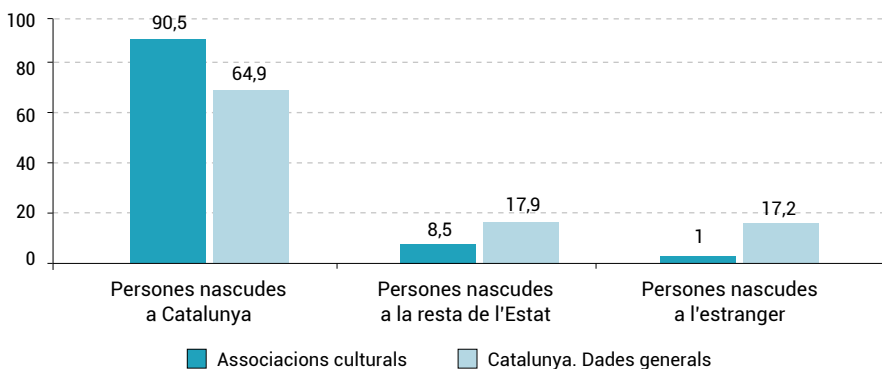
Font: BCF Consultors.

Si atenem els perfils de les persones associades en funció de l'origen, les edats i les funcions que desenvolupen en l'organització, cal destacar:

- Presència majoritària de persones nascudes a Catalunya (el 90,5%). Un 8,5 % són persones nascudes a la resta de l'Estat i un 1% en altres països, dades que no són correlatives a la composició de la societat catalana per lloc de naixement (Gràfic 3).

GRÀFIC 3

Origen de les persones associades (%). Any de referència 2016

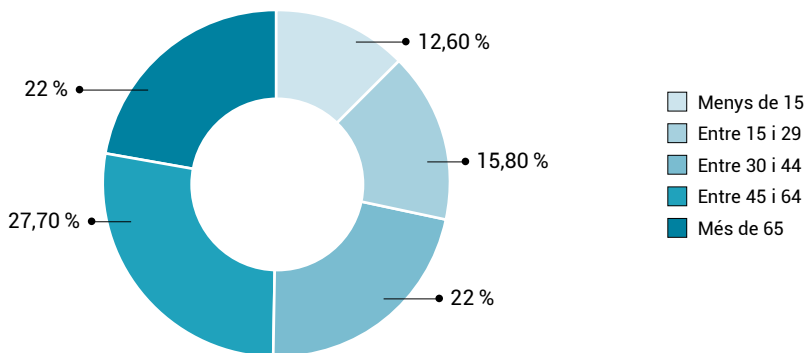

Font: BCF Consultors (2018) / Idescat.

- Distribució homogènia pel que fa a les edats de les persones associades (Gràfic 4).

GRÀFIC 4

Edat de les persones associades

Font: BCF Consultors.

- Alta presència del voluntariat no remunerat. És destacable que les associacions dels àmbits de la cultura (amb un 27% de persones remunerades) i comunitari i veïnal (el 28%) són les que mostren índexs més baixos pel que fa a la remuneració de les persones associades, en contrast amb les dels àmbits de l'acció social (71%), la cooperació i la pau (61%) i els drets civils (55%).
- Pel que fa a les funcions, un 32,7% es dedica a funcions directives, un 33% són especialistes sectorials, un 20,8% personal tècnic i un 13,5% desenvolupa tasques administratives.

Dinàmiques i lògiques d'actuació en les relacions entre cultura i educació

Una vegada tenim la radiografia general que ens permeten les dades disponibles, volem incorporar una mirada qualitativa més centrada en l'objecte específic d'aquest capítol: l'activitat cultural educativa dirigida a la

població més jove. Identifiquem dues grans dinàmiques significatives en les lògiques d'actuació pel que fa a l'aportació educativa de les entitats culturals.

1. Amb relació als entorns en què es desenvolupen les entitats que treballen cultura i educació distingim tres grans àmbits, bàsicament conformats en funció de l'organització de les administracions públiques:⁶
  - a) Joventut i drets de ciutadania. Entitats que aborden la construcció de ciutadania amb drets i deures a partir de la relació cultura i educació, així com el reconeixement de la diversitat i l'apoderament de la població jove. Les entitats desenvolupen els seus projectes en col·laboració amb regidories locals de joventut i equips, i laboratoris de creació juvenil i «art jove».
  - b) Acció social i comunitària. Entitats que aborden la cultura com a eina d'inclusió social, no tant des de la promoció de l'accés a la cultura (democratització de la cultura) com de la participació i construcció de cultura (democràcia cultural). S'estableixen col·laboracions amb serveis municipals comunitaris, centres cívics o plans d'actuació territorial.
  - c) Àmbit escolar (educació formal), en el qual les entitats desenvolupen projectes en dues lògiques:
    - Amb escoles primàries, tot treballant la vinculació de la pràctica cultural a les competències.
    - Amb instituts o centres secundaris, tot vinculant l'activitat de les entitats amb el currículum del centre.

2. Amb relació al valor formatiu de les activitats de cultura popular i comunitària identifiquem la seva potència en tant que processos formatius realitzats per mitjà de l'aprenentatge per experiència di-

.....

6. Volem agrair a Cristian Añó i el projecte *Polièdrica* per la informació i el coneixement que ens han facilitat. Podeu consultar la plataforma www.poliedrica.cat

recta, en què l'aprenent es troba en contacte amb l'objecte d'aprenentatge en un entorn d'aplicabilitat i usabilitat. Aquests aprenentatges es poden classificar segons el seu nivell de guiatge (Trilla, 2018):

- a) Aprenentatge per la pràctica: aprenentatges per observació, imitació i assaig/error sense cap mètode formalitzat. Una bona part de la cultura popular i comunitària s'aprèn d'aquesta manera, tal com els infants aprenen alguns dels seus jocs.
- b) Aprenentatge mitjançant la pràctica guiada (mestratge facilitador, tant si és presencial com virtual). Sense descartar la necessitat d'assaig i error, aprendre una altra part de la cultura popular i comunitària demana alguna mena d'orientació o ajuda.
- c) Aprenentatge complex. Es refereix a l'adquisició de determinats coneixements, tècniques, habilitats i, fins i tot, certs valors que demanen processos de formació llargs i continuats.

Articulació del sector: entitats de 2n i 3r nivell

El desplegament legislatiu —i en concret la Llei 2/1993, de 5 de març, de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural— ha donat una especial visibilitat a un subàmbit del sector cultural, el de l'anomenada cultura «popular» i «tradicional». En aquest subàmbit:

- El 27,5 % de les associacions estan federades.
- S'identifiquen amb claredat entitats de 2n i 3r nivell⁷ estructurades per àmbits temàtics. En canvi, no són visibles ni disposem de dades estadístiques pel que fa a coordinadores territorials d'entitats, amb una forta implementació i incidència en l'àmbit local.

.....
 7. Font: Estat de la cultura popular 2016. En línia: http://cultura.gencat.cat/ca/departament/estructura_i_adreces/organismes/dgcpt/05_documents_i_recursos/02_jornades_estudis_leg/03_estudis_informes/#bloc2 [Consulta: 5/03/2019]

- Per àmbits temàtics, i segons dades provinents de les mateixes entitats de 2n i 3r nivell, a l'entorn del 20 % de les entitats federades ho són de l'àmbit de la música i un altre 20 % del de la dansa; el 14 % de l'àmbit de diables i bestiar, l'11 % de l'àmbit geganter i el 8 % del teatre *amateur*.
- Per estimació del nombre de persones associades a entitats federades, al moviment sardanista (24 %) li segueixen ateneus (23 %), diables i bestiar (10 %), corals (9 %), geganters (7 %) i pessebristes (7 %).

Les lògiques administratives generen, per tant, dinàmiques d'estructuració sectorial ressaltant-ne algunes i invisibilitzant-ne d'altres. Ja s'ha esmentat el paper de la Llei 2/1993 a estructurar un subàmbit d'entitats culturals, i a promoure'n la comunicació i interrelació així com «la coordinació o la federació de les que actuen en un mateix sector.» (art. 10). Destaquem, pel seu abast nacional i la seva capacitat d'influència en l'estructura del sector associatiu, dos organismes governamentals que actuen com a òrgans consultius en matèria d'associacionisme i voluntariat:

- El Consell de l'Associacionisme Cultural (CAC) regulat mitjançant l'Ordre CLT/336/2014, de 4 de novembre. El CAC estructura un sector conformat en 13 àmbits i 36 federacions i confederacions. Els 13 àmbits són: festa i l'artesanía; ateneisme cultural; castellers i falcons; centres d'estudis; cant coral; música; dansa; diables, bestiar i trabucaires; gegants i nans; teatre; cinema i fotografia; festes tradicionals amb bous; joc tradicional.
- El Consell de l'Associacionisme i el Voluntariat de Catalunya (CAVC), regulat pel Decret 69/2010, d'1 de juny, i modificat pel Decret 111/2014. D'entre les diferents vocalies que configuren el CAVC, n'hi ha 9 a proposta del sector associatiu i de voluntariat, dues de les quals en representació de l'àmbit cultural. Les dues entitats que en formen part (2019) són la Federació d'Ateneus de Catalunya i La Roda d'Accions Culturals i del Lleure.
- Tot i que no podem entrar en el detall, diputacions i ajuntaments tenen reconeixements específics en aquest mateix sentit.

Per la seva banda, les lògiques administratives han prioritzat també l'ordenació per sectors (música, arts escèniques, etc.), tot buscant interlocutors sectorials entre les entitats. Aquesta dinàmica ha condicionat la manera d'agrupar-se del tercer sector, dificultant l'articulació transversal⁸ i, específicament, les relacions entre cultura i educació. Això no anul·la que les entitats també hagin tingut dificultats pròpies per generar espais d'autoreconeixement i articulació. En qualsevol cas, sí que es poden detectar plataformes constituïdes al voltant de pràctiques culturals i artístiques que agrupen entitats i col·lectius diversos, com per exemple:

- En l'àmbit de la cultura i la gestió comunitària, trobem la Xarxa Artibarrí,⁹ la Plataforma Gestió Ciutadana¹⁰ de Barcelona i la Xarxa d'Espais Comunitaris.¹¹
- En l'àmbit cooperatiu, existeix la Xarxa d'Ateneus Cooperatius de Catalunya, amb un eix de la seva activitat dedicat a la cultura.¹² Cal fer referència també a espais com «Cultura Coop», que articula cooperatives culturals.
- En l'àmbit del lleure, determinades fundacions (Fundesplai, Pere Tarrés, etc.) i l'Associació Catalana d'Empreses del Lleure, l'Educació

.....

8. Per exemple, l'estudi *El sector cultural associatiu a la comarca del Gironès* (Baqué, Carbó i Francesch, 2016) identifica quatre perfils d'associacions diferents: associacions de professionals sectorials, associacions d'animació sociocultural, associacions d'estudi i/o preservació cultural i associacions que responen a una demanda específica de serveis culturals.

9. En el moment d'escriure aquest capítol, Artibarrí impulsa un prototip de Taula d'Arts comunitàries en el marc del Programa Cultura Viva de l'Ajuntament de Barcelona.

10. Agrupa aproximadament una quinzena d'entitats que gestionen equipaments públics. Les dades disponibles (2012) indiquen que en les entitats treballen directament contractades més de 100 persones, hi participen de forma voluntària més de 1.400 i gestionen uns pressupostos en conjunt superiors a 3.250.000 euros/any. Font: <https://educiottransformadora.files.wordpress.com/2012/01/presentacic3b3-pgc-1.pdf>

11. Cal esmentar algunes publicacions rellevants en aquest sentit, com ara els llibres *Desbordar Barcelona* (Pol·len Edicions) o *Gestió comunitària de la cultura a Barcelona* (La Hidra, Artibarrí i Ajuntament de Barcelona). El programa Cultura Viva de l'Ajuntament de Barcelona o l'Observatori de les Arts Escèniques Aplicades (Institut del Teatre) funcionen també com a espais transversals d'articulació en aquest àmbit.

12. Recordem que per a l'àmbit dels ateneus, aquest volum hi dedica [un capítol específic](#).

i la Cultura (ACELLEC, associació patronal de referència en el sector) també han pogut afavorir l'articulació transversal d'entitats i projectes culturals educatius.

- En àmbits més sectorials, i sense pretensió d'exhaustivitat, podem mencionar l'Associació Catalana d'Escoles de Música o l'Associació Catalana de Professionals de les Polítiques de Joventut.

Activitats formatives i participació. Dimensionament i (des)igualtats

El tercer sector cultural és un sector actiu, que genera una mitjana de 6,9 activitats anuals per entitat. Les activitats més significatives de les entitats tenen relació amb el subsector al qual s'adscriu l'associació i, en menor mesura, amb el territori. Les exhibicions (que duen a terme un 50 % de les associacions amb una mitjana de 12 exhibicions anuals), els concerts (33 %; 8/any) trobades i congressos (30 %; 6/any) i representacions escèniques (18 %; 10/any) són les activitats més recurrents.¹³

Activitat formativa. Oferta

Dibuixem, de nou, la radiografia a partir d'una mirada configurada a partir de la diversitat de les fonts consultades:

1. El 20 % de les associacions de l'àmbit cultural programa una o més formacions específiques amb caràcter anual amb assistències mitjanes de 180 persones, el 80 % no sòcies:

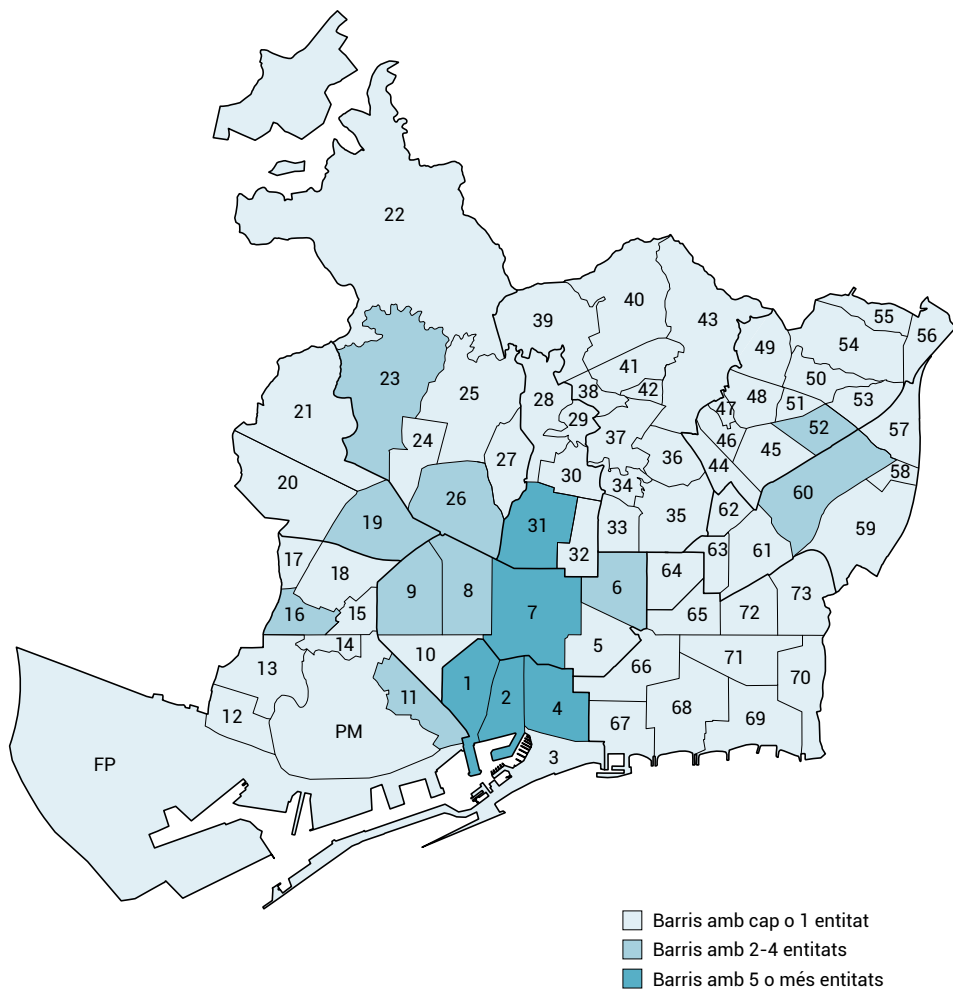
.....

13. Aquestes dades provenen de l'Estadística del tercer sector cultural de Catalunya 2016 que defineix 17 àmbits culturals: música; ball, dansa, cercaviles; castells; bestiar i foc; gegants; patrimoni; teatre; tradicions diverses; artesans, artesanía; literatura; comunicació; audiovisuals; projecció exterior de la cultura; arquitectura i urbanisme; filosofia i humanitats; pensament contemporani.

- a) El 84 % de l'oferta formativa està organitzada per les mateixes entitats. El 9 % en col·laboració amb la plataforma de segon nivell on l'entitat està federada i el 7 % s'externalitza.
  - b) Les persones sòcies són formadores en el 54 % dels casos. Segueixen les persones voluntàries no sòcies (16 %); la contractació de professionals autònoms (14 %); la contractació laboral (10 %) o d'una empresa (1 %); la col·laboració amb una altra entitat (1 %).
2. En paral·lel, emergeix una oferta educativa no formal en l'àmbit artístic majoritàriament de caràcter formatiu (69 %) i professionalitzador (39 %) desenvolupada per entitats de l'àmbit educatiu:
- a) S'identifiquen 3.522 entitats amb una oferta educativa artística: 2.295 (65,2 %) dedicades a educació no formal i 1.227 (34,8 %) a la informal. El 69 % són entitats que tenen com a objectiu principal la formació: escoles, acadèmies, aules i centres d'estudi diversos; el 16 % són entitats que tenen la cultura com a àmbit principal d'actuació i el 9 % són entitats de producció i/o conservació.
  - b) Àmbits estudiats i prevalença: dansa (37 %), música (23 %), art dramàtic (15 %), arts plàstiques, visuals, audiovisuals i disseny (24 %), i circ (1 %).
  - c) Caracterització de l'oferta: majoritàriament (83 %) formativa (aprendre a ballar, cantar, pintar...) i professionalitzadora (32 %). Altres: casals vacacionals (11 %), activitats extraescolars (6 %), formació complementària a l'educació formal (6 %), colònies (3 %); cicles, seminaris i/o conferències (14 %), formació i/o assessorament docent (4 %).
3. Particularment, la ciutat de Barcelona presenta desigualtats territorials en la distribució de les entitats culturals educatives. Pocs barris concentren moltes entitats, mentre que la gran majoria de territoris no disposen d'oportunitats en aquest sentit. Aquesta és la principal conclusió que es pot observar en el següent mapa que hem elaborat per a aquest capítol (vegeu la Figura 1).

FIGURA 1

Distribució de les entitats culturals educatives a la ciutat de Barcelona

Ciutat Vella

- ⑨ 1 Raval
- ⑤ 2 Gòtic
- 3 Barceloneta
- ⑤ 4 Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera

Eixample

- ① 5 Fort Pienc
- ② 6 Sagrada família
- ⑥ 7 Dreta de l'Eixample
- ② 8 Antiga Esquerra de l'Eixample
- ② 9 Nova Esquerra de l'Eixample
- 10 Sant Antoni

Sants-Montjuïc

- ③ 11 Poble Sec
- 12 La Marina del Prat Vermell
- 13 La Marina de Port
- 14 La Font de la Guatlla
- ① 15 Hostafrancs
- ② 16 La Bordeta
- ① 17 Sants-Badal
- ① 18 Sants
- PM Parc de Montjuïc
- FP Zona Franca-Port

Les Corts

- ③ 19 Les Corts
- 20 Maternitat i Sant Ramon
- 21 Pedralbes

① Sarrià-Sant Gervasi

- ③ 22 Vallvidrera, Tibidabo i les Planes
- 23 Sarrià
- ① 24 Tres Torres
- ② 25 Sant Gervasi-Bonanova
- ① 26 Sant Gervasi-Galvany
- 27 El Putxet i el Farró

Gràcia

- 28 Vallcarca i els Penitents
- 29 El Coll
- 30 La Salut
- ⑦ 31 Vila de Gràcia
- ① 32 Camp d'en Grassot i Gràcia Nova

Horta-Guinardó

- 33 Baix Guinardó
- 34 Can Baró
- 35 El Guinardó
- 36 La Font d'en Fragues
- ② 37 El Carmel
- 38 La Teixonera
- 39 Sant Genís dels Agudells
- 40 Montbau
- 41 Vall d'Hebron
- 42 La Clota
- ① 43 Horta

Nou Barris

- 44 Vilapicina-Torre Llobeta
- 45 Porta
- ① 46 Turó de la Peira
- 47 Can Peguera
- 48 Guineueta
- 49 Canyelles
- ① 50 Roquetes
- 51 Verdun
- ③ 52 Prosperitat
- ① 53 Trinitat Nova
- 54 Torre Baró
- ① 55 Ciutat Meridiana
- 56 Vallbona

Sant Andreu

- ① 57 Trinitat Vella
- 58 Baró de Viver
- 59 Bon Pastor
- ② 60 Sant Andreu
- ① 61 La Sagrera
- 62 Congrés i els Indians
- 63 Navas

Sant Martí

- ② 64 Camp de l'Arpa del Clot
- ① 65 El Clot
- ① 66 Parc de la Llacuna del Poblenou
- 67 Vila olímpica del Poblenou
- ① 68 Poblenou
- ① 69 Diagonal Mar i el Front Marítim del Poblenou
- 70 Besòs i Maresme
- ① 71 Provençals del Poblenou
- ① 72 Sant Martí de Provençals
- ① 73 La Verneda i la Pau

- ① NS/NC

⑧3 Total d'entitats

Font: anàlisi propi del Fitxer d'Entitats de Barcelona.

Nota: Quan les entitats s'inscriuen en aquest fitxer, poden ubicar-se en diferents temàtiques (pre-establertes per l'Ajuntament). Per elaborar el mapa, hem seleccionat les entitats que s'han ubicat en la temàtica «juvenils» i, alhora, en qualsevol altra d'aquestes temàtiques: «Culturals», «Comunicació», «Dones», «Immigració», «Diversitat sexual i gènere» o «Cooperació al desenvolupament, Solidaritat i Pau».

Activitat formativa. Participació

Si les dades disponibles per caracteritzar la distribució de l'oferta formativa cultural desplegada pel tercer sector són limitades, encara ho és més la informació disponible per analitzar la participació en aquestes activitats. Així doncs, la radiografia de la participació de persones menors de 18 anys a activitats educatives del tercer sector cultural també la dibuixem a partir de la interpretació de dades procedents de fonts diverses i heterogènies. Alguns ítems que cal ressaltar:

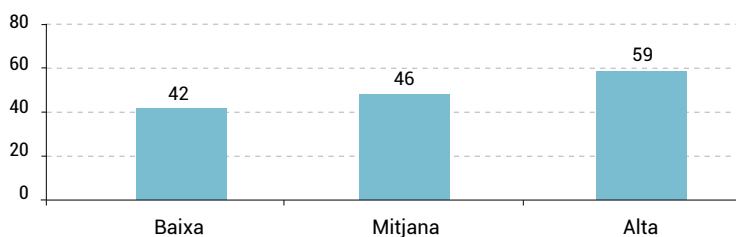
1. Una de les poques dades disponibles prové de l'àmbit de la pràctica esportiva escolar, en concret l'estudi *Els hàbits esportius dels escolars de Catalunya* (2016). Les cinc activitats esportives més practicades entre la població escolar de Catalunya són el futbol (20,5%), basquetbol (9,9%), danses (9%), natació (8,6%) i arts marcial (3,9%). Mentre entre les activitats més practicades pels nois destaca el futbol (34,36%), entre les noies destaca la dansa (19,9%).
2. Pel que fa a les activitats extraescolars no esportives, destaca l'aprenentatge d'idiomes (34,1%), seguit de les activitats que fan referència al reforç d'estudis (20,9%), les activitats musicals (18,3%) i les teatrals (9%). En qualsevol cas, podem observar que l'educació en les arts i les expressions culturals continua sent minoritària.
3. Índex de pràctica:
  - a) L'edat també pot resultar un factor de desigualtat en aquest sentit. La pràctica d'activitats com la música i el teatre disminueix en el pas de 1r-3r de primària a 3r-4t d'ESO. Creixen les activitats extraescolars de reforç d'estudis, que passen d'un 17,1% (primària) a un 26,8% (ESO), al temps que es deixen de banda altres activitats com ara el teatre i la música.
  - b) En el grau mitjà o avançat, les escoles de les societats musicals pateixen una pèrdua considerable d'alumnes, que mantenen

només el 34,77% dels estudiants. Aquest fet no comporta l'abandonament de la banda, ja que per tocar en la formació no cal ser estudiant de l'escola.

- Una altra font per analitzar les activitats extraescolars dels infants a Catalunya és l'enquesta a les famílies elaborada per aquest volum. Hem preguntat específicament si els fills/filles participaven en extraescolars artístiques i culturals, incloent-hi música, teatre, dansa, castellers i altres activitats culturals. Els resultats ens indiquen l'existència de desigualtats importants, condicionades pel nivell d'estudi i, sobretot, per la renda de la família (Gràfic 5). Cal advertir que aquestes activitats estan organitzades per entitats (AFA, associacions, clubs, etc.), però també per institucions públiques (ajuntament, escola) i empreses.

GRÀFIC 5

Participació dels fills/es en activitats extraescolars artístiques-culturals (%) (segons nivell de renda familiar)

Font: elaboració pròpia.

- La participació de les famílies (conjuntament amb els fills i filles) en activitats culturals i artístiques està encara limitada a una part de la població de Catalunya. Segons l'enquesta elaborada per aquest llibre, només una de cada tres famílies (32,2%) participen habitualment (almenys un cop per setmana) en activitats de música, teatre, pintura, castells, etc. I només el 12% assisteixen habitualment al

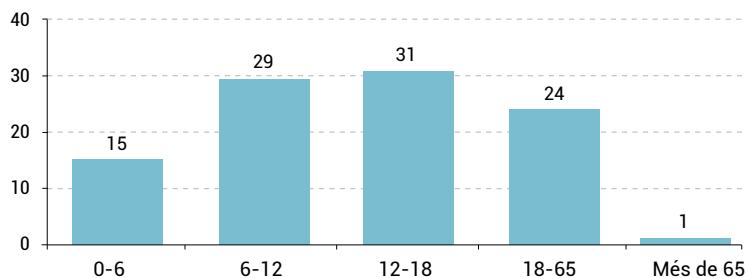
cinema, museus, exposicions o altres esdeveniments d'aquest tipus.¹⁴ Lògicament, el dret a participar en la vida cultural d'una ciutat o poble no es limita a aquestes activitats, però es tracta d'una dada que posa de relleu la desigualtat d'oportunitats culturals i educatives per als infants i les famílies en general.

6. Les persones menors de 18 anys són rellevants en el disseny de l'oferta formativa. A partir de les fonts documentals disponibles, hem caracteritzat dues tipologies d'activitats (fent notar que les informacions poden superposar-se): les vinculades a associacions culturals sense finalitat de lucre i les que configuren una oferta educativa no formal de l'àmbit artístic. Seguint aquesta caracterització, es dibuixen els següents perfils d'oferta i participació per edats (Gràfics 6 i 7).

- a) Un 65 % de les entitats que ofereix educació no formal de l'àmbit artístic té una oferta per grups d'edats: el 75 % de l'oferta formativa va destinada a persones menors de 18 anys.
- b) El 17 % de l'oferta formativa que ofereixen les associacions culturals va explícitament destinada a persones menors de 18 anys.

GRÀFIC 6

Oferta formativa de l'àmbit artístic (%). Per edats

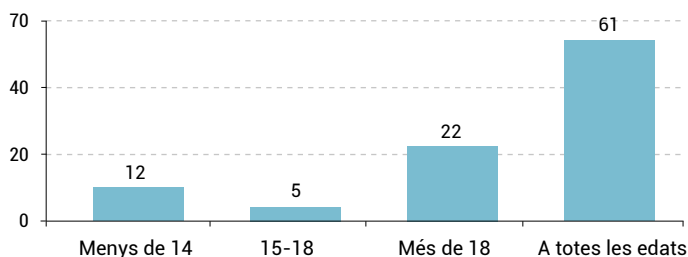

Font: Obiols, 2019.

14. Edubaròmetre 2019 de la Fundació Bofill, vegeu: <https://www.fbofill.cat/projectes/barometre-de-les-families-de-catalunya> i <http://enquesta.edubarometre.cat/s3/30>

GRÀFIC 7

Oferta formativa d'entitats sense finalitat de lucre (sector de la cultura popular tradicional). Edats de les persones participants (%)

Font: González, F. (2018).

7. Pel que fa específicament a la ciutat de Barcelona, podem afirmar que existeixen desigualtats de participació segons estrats socials. A la ciutat de Barcelona, el 20 % dels menors de 16 anys d'estrat social baix no practica activitats culturals i d'oci de manera regular (inclosa la pràctica d'un instrument musical) mentre que en l'estrat social més alt aquest percentatge és del 4 % (Gràfic 8).

GRÀFIC 8

Absència de pràctica regular d'activitats socials, culturals i d'oci en persones <16 anys. Ciutat de Barcelona (%)

Font: Oportunitats educatives BCN 2016.

Activitat formativa de les entitats de 2n i 3r nivell

Per a l'elaboració d'aquest capítol, hem realitzat un breu qüestionari a 34 de les 36 entitats de 2n i 3r nivell pertanyents al CAC (se n'han exclòs les dues federacions de l'àmbit dels ateneus). Del conjunt de respostes podem extreure les idees següents:

1. En general, les entitats identifiquen com a prioritària la necessitat de treballar en activitats pedagògicoeducatives adreçades a persones menors de 18 anys.
2. Només 5 de les entitats consultades han respost afirmativament a la pregunta de si tenen a la seva junta directiva una comissió educativa/pedagògica (en sentit ampli: inclou grups de treball). En concret: el Secretariat de Corals Infantils de Catalunya, l'Agrupament d'Esbaris Dansaires, la Confederació Sardanista de Catalunya, la Federació Catalana de Pessebristes i la Coordinadora de Ball de Bastons de Catalunya.
3. Destaquen 2 propostes educatives per a menors de 18 anys formalment estructurades:
  - a) «Gegants a l'escola» <<http://www.gegantsalescola.cat>>, proposta amb continguts específics per als cicles d'Educació Primària elaborat per l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya (Vegeu l'apartat «Algunes dinàmiques formatives específiques»).
  - b) Les 4 campanyes territorials d'ensenyament de la sardana a les escoles («El país a l'escola», «Saltem i ballem», «La sardana a l'escola» i «SardaTIC») impulsades des de la Confederació Sardanista de Catalunya, que mobilitzen uns 9.000 alumnes de 180 centres educatius.

4. En l'àmbit de la formació, cal ressaltar les dinàmiques específiques de 4 entitats que tenen les persones menors de 18 anys com a usuàries. En concret: Corals Joves de Catalunya, Federació Catalana de Pueri Cantores, Secretariat de Corals Infantils de Catalunya, Federació Catalana de Societats Musicals (vegeu l'apartat «Algunes dinàmiques formatives específiques»).
5. S'identifiquen 2 projectes en fase de disseny inicial: «Bestiari kids», projecte de banc de continguts de l'Agrupació del Bestiari Festiu i Popular de Catalunya i la maleta pedagògica de la Federació Catalana de Pessebristes.
6. S'identifiquen iniciatives específiques d'àmbit local de treball amb menors de 18 anys, com és el cas de la participació de la Coordinadora de Colles Castelleres de Catalunya al Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona o dels tallers a les escoles que desenvolupa la Coordinadora de Ball de Bastons de Catalunya.
7. Formació de formadors. Tot i que no hem preguntat per la dedicació de les entitats a la formació de persones adultes per a la transmissió de coneixements del seu àmbit a persones menors de 18 anys, identifiquem iniciatives com els cursos de monitors de la Confederació Sardanista de Catalunya o els cursos de mestres infantils de l'Agrupament d'Esbaris Dansaires. Al seu torn, dues federacions, la Coordinadora de Ball de Bastons de Catalunya i la Federació Catalana d'Entitats Corals —que convoca anualment prop de 120 hores lectives en 3 cursos de direcció i cant coral—, convoquen cursos reconeguts com a activitats formatives adreçades al professorat no universitari.

Algunes dinàmiques formatives específiques

Ens sembla oportú il·lustrar el panorama traçat fins al moment amb la descripció d'algunes dinàmiques entre la diversitat tipològica d'entitats i activitats descrites. Volem aclarir que es tracta d'exemples escollits amb caràcter més o menys aleatori, no amb la voluntat de presentar de forma exhaustiva aquest univers, sinó d'exemplificar i aterrar línies d'acció.

- **Societats musicals.** Les societats musicals, les bandes de música, és un sector amb una intenció educativa formal, que explica la seva vinculació amb les escoles. Trobem 99 escoles i 2 models de funcionament: 27 escoles vinculades directament al model formatiu de les mateixes societats musicals i 72 escoles que disposen de la banda com a matèria curricular.¹⁵
  - a) 7 de les escoles estan reconegudes pels requisits establerts al Decret 173/1993 que regula les escoles de música i dansa; mentre que n'hi ha 17 no s'hi acullen.¹⁶
  - b) Mitjana de 75 alumnes per escola.
  - c) Alumnat distribuït segons:
    - Sensibilització, 17,30 %
    - Aprenentatge bàsic, 15,91 %
    - Grau elemental, 32,02 %
    - Grau mitjà, 20,06 %
    - Formació d'adults, 14,71 %
  - d) En el conjunt de Catalunya, el 45,9 % de l'alumnat té algun familiar vinculat a la banda.

Pel que fa a la composició de les societats musicals per trams d'edat, el 25,33 % són menors de 15 anys, el 35,61 % entre 16-25 anys, el 26,47 % entre 26-50 i el 12,59 % >50 anys.

15. Font de la informació sobre societats musicals: CONCA (2016). Vegeu la bibliografia.

16. De tres de les escoles no es disposa de dades.

- **Corals infantils i juvenils.** Per la seva pròpia naturalesa, també participen de dinàmiques formatives intencionals adreçades a persones menors d'edat àmbits federatius com el del Secretariat de Corals Infantils, que agrupa 95 entitats federades i compta amb 2.700 persones associades d'edats compreses entre els 4-16 anys, i la Federació de Corals Joves de Catalunya, que agrupa 22 entitats i compta amb 600 persones associades d'edats compreses entre els 16-28 anys.
- **Gegants a l'escola:** <http://www.gegantsalescola.cat>. Projecte interdisciplinari de temàtica gegantera per a tota l'etapa d'Educació Primària, classificat en els tres cicles (inicial, mitjà i superior), amb activitats de les àrees bàsiques d'aprenentatge per ser realitzades de manera digital o convencional, amb recomanacions al mestre, documentació de consulta, informació complementària i guia didàctica.
- **Programa «Treu la teva bèstia»:** <https://www.treulatevabestia.cat>. Taller cooperatiu d'escultura comunitària impulsat en col·laboració entre l'Agrupació del Bestiari Festiu i Popular de Catalunya, l'Associació Antropologies i Can Saladrigas-Centre d'Imatgeria Festiva del Poblenou.
- **Centre de música i escena per a la inclusió social:** <https://xamfra.net/>. Projecte impulsat per la Fundació ARC Taller de Música, amb l'objectiu de treballar el sentiment de pertinença i arrelament d'infants i joves als barris de Ciutat Vella, Poble Sec i Sant Antoni de Barcelona a través del treball de competències bàsiques lligades a l'estudi d'instruments i músiques d'arrel tradicional i a la seva pràctica grupal.
- **Cor de Carxofa.** Associació de foment del glosat <http://www.cor-decarxofa.cat> és una entitat que ha contribuït al foment del cant glosat com a eina educativa amb un fort potencial de desplegament incidint en la millora de les competències comunicatives orals, l'aprenentatge musical, la creació, la participació, l'autoestima i la seguretat personal i la cohesió grupal.
- **Joventuts musicals:** <http://federacio.joventutsmusicals.cat/> Moviment d'abast internacional que a Catalunya s'articula a través

de la Federació de Joventuts Musicals i es desplega en 40 associacions arreu del territori. Organitzen cicles de concerts, cursos i altres activitats associatives adreçades a joves i a la música, entenent la cultura com a factor de desenvolupament.

- **Circ social.** L'Ateneu Popular 9 Barris desenvolupa un projecte formatiu i comunitari amb el circ com a eina pedagògica i transformadora. El projecte inclou, entre d'altres, una escola infantil i juvenil i un programa de formació de formadors. L'experiència s'analitza en el llibre *Circ, educació i transformació social*, accessible a: <https://ateneu9b.net/sites/default/files/ateneu_web_newok.pdf>.
- **Teleduca educació i comunicació:** <<http://www.teleduca.org>> és un col·lectiu independent i interdisciplinari de professionals, provinents de diverses especialitats i que desenvolupen projectes d'Educació en Comunicació dirigit a diferents públics i col·lectius, entre els quals s'inclouen infants i adolescents. El corrent de l'Educació en Comunicació (EC) promou el desenvolupament de la competència comunicativa (comprensiva i expressiva) de les persones en els diversos mitjans, i les tecnologies de la informació i la comunicació actualment disponibles.
- **Transductores:** <<https://transductores.info/>>, és una plataforma interdisciplinària que realitza projectes de recerca i mediació en els àmbits de les pedagogies col·lectives, les pràctiques artístiques col·laboratives i les maneres d'intervenció en l'esfera pública. Desenvolupa processos de treball amb grups, entitats i xarxes diverses (seminaris, tallers, comissariats i recerques). Treballen formant comunitats d'aprenentatges a partir dels sabers i temps dels agents, contextos i temàtiques situades en l'àmbit local.
- **Art & Coop:** <<http://www.artandcoop.org/>>, és una cooperativa de treball d'iniciativa social que promou produccions artístiques per a la transformació individual i col·lectiva, a través dels valors dels processos creatius cooperatius. La seva finalitat és facilitar la transformació de les persones i col·lectius mitjançant la creació artística.
- **A Bao A Qu:** <<https://www.abaoaqu.org/>>, és una associació cultural dedicada a la ideació i el desenvolupament de projectes que

vinculen creació artística i educació. Treballa en introduir la creació a escoles i instituts de la mà de cineastes, fotògrafs, artistes i altres creadors. Desenvolupa programes, formació per a docents i activitats des d'una triple perspectiva: cultural, educativa i social.

- **ARTRA:** <<https://artra.cat/som/>>. Es tracta d'un equip multidisciplinari dels àmbits de la pedagogia, el periodisme, la gestió cultural i l'artesanía tradicional de les Terres de l'Ebre, formats també en educació viva. Avalats i treballant estretament amb artesans i artesanes i/o experts en la temàtica tradicional han elaborat un catàleg de sortides i tallers, acompanyats de dossiers pedagògics temàtics vinculats als currículums escolars dels centres educatius en el marc de l'Educació Primària.
- Proposta didàctica de «**Cultura popular a les escoles de Cervera**»: <<http://culturapopular.ecervera.cat/>>. Impulsada per l'Agrupació Seny Major, que aglutina diverses entitats culturals, en col·laboració amb mestres de la Xarxa Educativa de Cervera per a l'elaboració de material didàctic dedicat a les festes de la ciutat, per ser treballat a totes les escoles de Cervera de manera transversal. La proposta ha estat guardonada amb el XXXIV Premi Baldiri Reixac a l'experiència didàctica, de la modalitat de mestres i professors.
- **Programes municipals.** Cal esmentar l'existència de nombrosos programes municipals d'educació artística i cultural que desenvolupen col·laboracions estables amb entitats de tercer sector. Només a títol d'exemple, i sense pretensió d'exhaustivitat, podem esmentar els programes *Creadors EN RESIDÈNCIA (Barcelona)*, *IntersECCions (El Prat)*, *BaumannLab (Terrassa)*, o el *Pla de barris (programes educació i cultura) a Barcelona*.¹⁷
- **Polièdrica:** <<http://poliedrica.cat/>>. Plataforma de comunicació, coneixement i debat al voltant de pràctiques culturals i artístiques vinculades a contextos educatius o comunitaris que responen a una perspectiva de proximitat i democràcia cultural.

.....

17. Cal afegir que, recentment, l'Ajuntament de Barcelona va presentar la Mesura de govern i Pla d'accions «Cap a una política pública de cultura i educació.» <https://www.barcelona.cat/barcelonacultura/ca/icub/cap-una-politica-publica-de-cultura-i-educacio>

Conclusions

Tot això que fa el tercer sector cultural educa, però no tot educa de la mateixa manera. En aquest capítol hem volgut detectar les fortaleses i els reptes de l'activitat educativa d'aquest sector dirigida als infants i adolescents.

Hi ha una frontera dèbil entre educació no formal i informal en l'àmbit dels ensenyaments culturals, populars i comunitaris, frontera que tendeix a esvaïr-se encara més des de la perspectiva de la persona usuària. En aquest context ens trobem amb entitats i agrupacions que eduquen sense tenir uns propòsits educatius explícits i amb aprenentatges artísticoculturals que no cal que estiguin regulats estrictament per uns objectius i propòsits explícitament educatius. Això dona lloc a la superposició, complementarietat i suplència entre educació no formal i informal quan estudiem la dimensió educativa de la cultura popular i comunitària.

Aquestes conclusions es formulen en dues parts connectades. La primera, una síntesi del coneixement que hem recollit i generat. La segona, un conjunt de recomanacions, sobretot per al desenvolupament de polítiques públiques, però també amb relació al paper de les organitzacions.

El que hem après

1. El valor de l'aprenentatge per la pràctica és un actiu formatiu encara poc destacat de les activitats de cultura popular i comunitària.
2. Amb relació al potencial formatiu del sector en persones menors de 18 anys, ens sembla significativa la dada d'una participació a les associacions culturals equilibrada per franges d'edat, ressaltant el fet que un 12,6% de les persones associades són menors de 15 anys i un 15,8% tenen entre 15 i 29 anys.

3. Si observem la distribució territorial de les entitats des d'una mirada de gran angular (a escala comarcal), detectem una alta densitat del teixit associatiu cultural distribuït al llarg del territori català, de la qual deriva una capacitat potencial d'abastar àmplies franges de població i territori. Tanmateix, a mesura que apliquem el *zoom* i la mirada es focalitza en les dinàmiques locals, apareixen les desigualtats d'oportunitats, com per exemple entre ciutats o entre barris.
4. En entorns formatius de caràcter formal es detecta una tendència a prioritzar els usos instrumentals/professionals de la cultura, per sobre dels seus valors socials. Al mateix temps, un dels potencials de la cultura popular i comunitària rau en el valor dels seus continguts formatius per sobre dels informatius i de la simple adquisició de competències, i en el compromís social i la interacció per davant de la competència individual. En definitiva, l'educació en les expressions culturals populars i comunitàries fa possible l'aprenentatge en valors i la presa de decisions col·lectives, més enllà dels interessos individuals.
5. Hi ha una oferta educativa de l'àmbit artístic especialitzada en segments poblacionals menors de 18 anys, fonamentalment exercida per entitats que tenen la formació com a objectiu fundacional. En canvi, les entitats que tenen com a àmbit fundacional la cultura no segmenten de la mateixa manera la participació en activitats per trams d'edats escolars.
6. Hem observat canvis significatius en la pràctica d'activitats culturals i descensos en els índexs de pràctica segons l'edat i cicle escolar:
  - a) En el pas de 1r-3r de Primària a 3r-4t d'ESO.
  - b) En el pas de Primària a ESO, coincidint amb l'increment d'activitats extraescolars de reforç d'estudis.
  - c) En el grau mitjà o avançat les escoles de les societats musicals, que pateixen una pèrdua del 65,23 % de l'alumnat.

7. Disposem d'escasses dades pel que fa a desigualtats d'accés i participació. Això no obstant, ens atrevim a formular dues hipòtesis de treball:
  - a) Fractura social: bona part dels menors no participa a les activitats culturals educatives de manera regular. Existeixen factors que condicionen les desigualtats en el dret a l'educació en les arts i les expressions culturals: territori, classe social, edat o gènere, entre d'altres. Aquestes desigualtats en el compliment d'un dret cultural fonamental són centrals per entendre per què es reproduïxen les desigualtats socials (en general) a les ciutats i pobles.
  - b) Pel que fa a l'origen de les persones associades, el subàmbit de l'anomenada «cultura popular i tradicional» no és un sector representatiu de la composició de la societat catalana segons el seu origen.
8. La família (en la seva diversitat) és un espai d'oportunitats culturals educatives, però també de reproducció de desigualtats. En el cas d'escoles de música vinculades a bandes de música, el 45,9% de l'alumnat té algun familiar vinculat a la banda, i aquesta vinculació arriba a índexs superiors al 90% en poblacions petites amb una llarga tradició bandística. Ara bé, en termes més generals, la participació de les famílies en determinades activitats culturals i artístiques està encara limitada a un segment de la població. Només una de cada tres famílies tenen oportunitats reals i efectives d'exercir aquest dret cultural.
9. El tercer sector cultural és un sector poc professionalitzat i amb els índexs més baixos de remuneració de les persones associades (a l'entorn del 27%) amb percentatges baixos d'aportacions públiques (a l'entorn del 20% dels pressupostos d'ingressos) i amb una alta dependència organitzativa de les administracions locals (per sobre del 70%).

Les recomanacions

1. Cal destinar esforços i recursos als processos formatius vinculats a l'àmbit de la cultura popular i comunitària. Es tracta de processos de diferent complexitat, realitzats per mitjà de l'aprenentatge per experiència directa en què l'aprenent es troba en contacte amb l'objecte d'aprenentatge en un entorn d'aplicabilitat i usabilitat.
  - a) És important salvaguardar el potencial educatiu/formatiu contextualitzat, és a dir, vinculat a dinàmiques locals i comunitàries en les quals s'ha generat, i diferenciar-lo del potencial educatiu de les entitats de 2n i 3r nivell, de caràcter més universalista i homogeneïtzador.
  - b) Necessitem connectar més explícitament els aspectes lúdics i festius de la cultura popular i comunitària amb processos d'aprenentatge de sabers i valors. En aquest sentit, és tan important reconèixer capacitats consolidades en les comunitats com impulsar nous espais festius i d'aprenentatge.
  - c) Es fa necessària una perspectiva més àmplia de les polítiques públiques en matèria de cultura per tal d'abastar la totalitat del teixit associatiu cultural, visibilitzant formes de sociabilitat que no necessàriament tenen forma jurídica i superant la distinció que s'estableix entre els àmbits social i cultural, d'una banda, i el religiós, de l'altra; una distinció legal i administrativa però també esbiaixada per una visió etnocèntrica.

2. La participació en una entitat és una activitat educativa en si mateixa, però també és cert que existeix una dimensió educativa explícita que en moltes entitats es podria incorporar o reforçar. Cal desenvolupar polítiques públiques per donar suport a les organitzacions culturals i juvenils que vulguin treballar la seva dimensió educativa. Per exemple, oferint un suport tècnic especialitzat en qüestions pedagògiques o afavorint l'intercanvi entre entitats i universitats (professorat, alumnat, projectes d'aprenentatge servei, etc.).

3. Si l'edat i els diferents moments del cicle escolar poden ser factors de desigualtats (vegeu el punt 6), cal identificar amb major precisió aquests moments i proposar programes específics d'acompanyament per evitar la desconnexió dels infants i joves. En aquest sentit, també cal dissenyar itineraris d'educació en les arts i les expressions culturals, des de la infància i fins als estudis superiors. Cal connectar l'esfera 0-18 amb el dret a l'educació cultural al llarg de la vida.
4. Per tal de donar resposta a les desigualtats en l'oferta i en la participació (vegeu el punt 7), cal situar la cultura popular i comunitària entre els eixos centrals de qualsevol política educativa i, alhora, cal situar l'equitat entre els valors centrals de qualsevol acció cultural educativa.
  - a) Es necessiten polítiques públiques per fer front a les desigualtats de renda en l'accés a les activitats culturals (extraescolars i no formals en general): tarifació social, beques, etc.
  - b) Calen també accions conjuntes per fer front a les desigualtats territorials. Determinats barris (i pobles) tenen moltes menys oportunitats, però també tenen capacitats i identitats pròpies. No es tracta de fer «missions» per «portar la cultura», sinó de conèixer i reconèixer les pràctiques populars i comunitàries per connectar-les amb processos d'aprenentatge que permetin (re)construir sabers i valors.
  - c) Algunes pràctiques culturals tradicionals també poden estar creuades per desigualtats de gènere o discriminació per lloc de procedència, ètnia o cultura. Cal abordar-les i treballar-les en el marc dels processos d'aprenentatge en les arts i les cultures.
  - d) L'educació no es limita a l'escola (aquest volum ho evidencia clarament). Però alhora és fonamental construir aliances estables i transformadores entre els centres educatius i les organitzacions de tercer sector. Cal trencar alguns murs que existeixen entre centre educatiu i entitat. Un ball que s'aprèn a l'escola no ha de quedar-se necessàriament dins de l'escola: l'escola al

carrer. A més, aquest ball es pot aprendre amb l'ajuda d'una entitat: l'entitat a l'escola (i permeable al carrer).

5. Cal propiciar i enfortir processos de treball interdisciplinaris i el préstec de persones referents entre àmbits (cultural, lleure, mediambiental, treball social...). Per exemple, en l'àmbit musical o del circ, existeixen experiències que han permès establir lligams entre manifestacions culturals populars i comunitàries (en plural), tradicionals i contemporànies, de diferents territoris, orígens i cicles vitals. En general, aquest tipus d'experiències parteixen de les necessitats de les comunitats.

5. Necessitem polítiques públiques que permetin la hibridació entre agents culturals públics i comunitaris. D'una banda, cal entendre que allò públic no es limita a les institucions públiques. Existeixen experiències rellevants en què les entitats recuperen i gestionen espais públics. D'altra banda, és important reforçar les lògiques de transparència i participació oberta en el tercer sector cultural. En definitiva, completar el pas del «què hi ha d'allò meu» al «com abordem allò comú».

6. Cal incentivar polítiques de proximitat atesa la importància de l'entorn cultural, social i familiar com a espais educadors, fonamentals en la transmissió de valors, l'aprenentatge artístic i el desenvolupament cultural comunitari. En definitiva, les polítiques han d'incorporar la família (des de la diversitat, en el seu conjunt, i no només els infants) com a objecte i subjecte actiu de la intervenció cultural educativa en favor de l'equitat.

7. Les polítiques públiques (i en especial els ajuntaments) han de poder fer compatible la seguretat i convivència ciutadana amb la llibertat en l'ús de l'espai públic per part dels infants i joves, especialment el carrer i els equipaments. A l'hora de desenvolupar normatives, cal assegurar la protecció i la convivència, però també cal evitar

la segregació de les pràctiques culturals populars i comunitàries. Existeixen experiències en què les normatives han incorporat flexibilitat (d'activitats, d'horaris, etc.) sense contradir altres principis.

8. Cal reconèixer la diversitat de formes d'organització i connexió en xarxa de les cultures populars i comunitàries. La federació continua sent una forma important d'organitzar-se, però cal afavorir també altres maneres menys visibles. En aquest sentit, cal prestar atenció a les cultures populars emergents, vinculades a moviments socials diversos (feminismes, cooperativismes, sindicats socials, ambientals, etc.).
9. Valorar la possibilitat de disposar d'un espai de trobada i coordinació transversal als diferents tipus d'organitzacions de cultura popular i comunitària. Cal explorar vies com ara una taula del tercer sector cultural o altres formes que permetin generar espais de trobada, coneixença i, si s'escau, acció compartida.
10. Amb relació a les necessitats de professionalització del sector (vegeu el punt 9), cal explorar vies d'acompanyament a través de polítiques públiques específiques, sempre en equilibri amb el caràcter comunitari de les experiències.
11. Les polítiques públiques en matèria de formació cultural han de col·locar les persones menors de 18 anys com a subjectes actius amb plena capacitat en les estratègies formatives, al mateix nivell que institucions com la família, l'escola i l'espai públic. Es tracta de treballar per l'equitat, des de la diversitat i evitant la segregació de les pràctiques culturals educatives.
12. Cal desplegar sistemes d'informació i coneixement que permetin generar dades homogènies sobre les (des)igualtats en la participació en activitats culturals educatives. Sabem poc sobre l'oferta d'activitats desplegades per les entitats, però encara sabem menys

sobre qui participa (i qui no) en aquestes activitats. Tampoc coneixem amb rigor les necessitats culturals educatives de la població. En tot cas, entenem que les dades han de servir per generar coneixement rellevant, avaluar i facilitar la presa de decisions, molt especialment de les mateixes entitats.

Bibliografia

- AGUILAR, M, i FORNIES, A, (2018). *El Panoràmic 2017. Dades i anàlisi per enfortir el sector no lucratiu català*. Barcelona: Torre Jussana Centre de Serveis a les Associacions, Dossier Barcelona Associacions, 2a època, núm. 4. Recuperat de: <http://www.elpanoramic.org/wp-content/uploads/2015/07/informe2017.pdf> (28/04/2019).
- BAQUÉ, C.; CARBÓ, G. i FRANCESCH, M. (2016). *El sector cultural associatiu a la Comarca del Gironès*. Girona. Documenta Universitaria.
- BARBIERI, N. (2015). «Drets culturals: què són, com s'han desenvolupat a Catalunya i quin tipus de polítiques demanen?» *CONCA: Estat de la cultura i de les arts*. Disponible a: https://ddd.uab.cat/pub/caplli/2015/146188/drets_culturals.pdf
- BARBIERI, N; FINA, X.; SUBIRATS, J. (2012). «Culture and urban policy. Dynamics and effects of third sector organisations in Barcelona», *Revue Métropoles*, 11, p. 2-23.
- BCF CONSULTORS (2018). *Estadística del tercer sector cultural de Catalunya 2016*. Generalitat de Catalunya. DeCultura núm. 57. ISSN 2385-3255. Recuperat de: http://dadesculturals.gencat.cat/web/.content/dades_culturals/09_fulls_decultura/arxiu/57_DeCultura_PLUS_Est_Tercer-Sector-Cultural_-2016.pdf (28/04/2019).
- CARBÓ, G. (2013). *Polítiques culturals i educatives a Catalunya: dificultats de la interrelació*. Girona: Universitat de Girona. Disponible a: <http://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/8065/tgcr.pdf?sequence=1>

- CASTRO, M. (La Hidra) i Rodrigo, J. (Artibarrí) (2019). *Gestió comunitària de la cultura a Barcelona*. Ajuntament de Barcelona.
- CONCA (2016). *Les escoles vinculades a les bandes de música a Catalunya*. Barcelona: CoNCA, col·lecció IC 11. ISBN/ISSN B 15473-2016. Recuperat de: http://conca.gencat.cat/ca/detall/publicacio/IC11_Les-escoles-vinculades-a-les-bandes-de-musica-a-Catalunya (28/04/2019).
- FINA, X.; SUBIRATS, J.; BARBIERI, N., MERINO, E., PARTAL, A. (2011). *Proximitat, cultura i tercer sector a Barcelona*. Barcelona: Icaria.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. Consell de l'Associacionisme Cultural (2017): *Estat de la cultura popular 2016*.
- GONZÁLEZ, F. (2018). Les entitats de Cultura Popular. Informe de resultats, 2017. Barcelona: El Panoràmic. Recuperat de: http://www.elpanoramico.org/wp-content/uploads/2015/07/PanoramicCulturals_Def.pdf (28/04/2019).
- GONZÁLEZ, S.; SÁNCHEZ-GELABERT, A. i SINTES, E. (2017). *Anàlisi de dades. Document de base 2 per a l'Informe Oportunitats educatives a Barcelona 2016*. Ajuntament de Barcelona. Comissionat d'Educació i Universitats. Recuperat de: <http://institutinfancia.cat/mediateca/analisi-dades-document-base-2-linforme-oportunitats-educatives-barcelona-2016> (28/04/2019).
- GRUP DESBORDES DE LA CULTURA (2017). *Desbordar Barcelona*. Barcelona, Pol·len Edicions.
- INSTITUT INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA DE BARCELONA (2017). *Oportunitats educatives a Barcelona 2016: l'educació de la infància i l'adolescència a la ciutat*. Barcelona.
- JULIANO, D. (2018). «La definició de cultura popular». A: Educació i cultura popular. Conclusions i experiències del Fòrum d'Educació i Cultura Popular. En línia: http://cultura.gencat.cat/web/.content/cultura_popular/07_publicacions/edicions_singulars/documentos/SD_ForumEduCultPopular.pdf
- OBIOLS, N. (2019). *Estudi de l'oferta educativa no formal en l'àmbit artístic a Catalunya*. Barcelona: CoNCA, col·lecció IC 18. Recuperat de:

http://conca.gencat.cat/ca/detall/publicacio/estudi_oferta_educativa_no_formal (28/04/2019).

TRILLA, J. (2018). «Relació entre educació i cultura popular». A: Educació i cultura popular. Conclusions i experiències del Fòrum d'Educació i Cultura Popular. En línia: http://cultura.gencat.cat/web/.content/cultura_popular/07_publicacions/edicions_singulars/documents/SD_ForumEduCultPopular.pdf

Persones entrevistades per a l'elaboració del capítol

Núria Obiols Suari

Cristian Añó (projecte Polièdrica)

Participants al seminari de contrast

- Jaume Trilla Bernet
- Salvador Palomar Abadia
- Antonio Alcantara
- Jordi Puig Martin
- Gemma Carbó